

ІДЕОЛОГІЧНІ ДИВЕРСІЇ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОЛІТИЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Лисянський П. Л.,

доктор філософії з політичних наук,

директор ГО «Інститут стратегічних досліджень та безпеки»

докторант

Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса

Національної академії наук України

ORCID ID: 0000-0003-3997-9335

pvllys@gmail.com

Ястребова В. А.,

доктор філософії з політичних наук,

директор

ГО «Східна правозахисна група»

ORCID ID: 0000-0002-0757-2090

У статті досліджується феномен ідеологічної диверсії як ключового інструменту авторитарної стратегії впливу в умовах гібридної війни. Автори акцентують увагу на тому, що ідеологічна диверсія є невід'ємною складовою підготовки до військових конфліктів, що ініціюються Російською Федерацією на пострадянському просторі. У роботі обґрунтовано, що перед початком будь-якої активної фази військових дій відбувається системна ідеологічна обробка населення через цілеспрямований інформаційно-психологічний вплив. Такий вплив передбачає підлив національної єдності, делегітимацію державних інституцій, формування образу ворога та нав'язування концепції «руського мира» як нібито історично обґрунтованої форми співіснування народів. Особливу увагу приділено аналізу механізмів реалізації ідеологічної диверсії в контексті створення так званих «Луганської народної республіки» та «Донецької народної республіки». Автори демонструють, що ключовою особливістю цієї стратегії є впровадження зовнішньо-інспірованого сепаратизму, що підкріплюється маніпуляціями історичною пам'яттю, викривленням фактів і поширенням антиукраїнських наративів через медіа, освітні програми, культурні проекти та розважальний контент. Окремий акцент зроблено на ролі предиктивного програмування свідомості через цифрові платформи та масову культуру, які формують сприятливе підґрунтя для сприйняття агресії як легітимного й виправданого явища. У статті підкреслено, що ідеологічна диверсія є не просто елементом пропаганди чи індоктринації, а комплексною системою підливної впливу, спрямованою на трансформацію політичної культури та ідентичності населення. Обґрунтовано наукову й практичну необхідність поглибленого вивчення цього явища для розробки ефективних механізмів протидії та зміцнення національної безпеки.

Ключові слова: ідеологічна диверсія, гібридна війна, інформаційно-психологічний вплив, авторитаризм, Російська Федерація, пострадянський простір, національна безпека.

Вступ. Після розпаду Радянського Союзу Російська Федерація розпочала системну політику, спрямовану на відтворення впливу на простір колишніх радянських республік та намагання реінтеграції їх у сферу власного політичного контролю. Одним із основних інструментів реалізації цієї політики стали ідеологічні механізми впливу, покликані підживити національний суверенітет молодих незалежних держав і формувати підґрунтя для їх політичної, економічної та культурної залежності від Російської Федерації. Зокрема, важливим компонентом цієї стратегії виступили дії, які на наш погляд слід визначати як ідеологічні диверсії. Ідеологічна диверсія в цьому контексті розуміється як цілеспрямований, системний підливний вплив на політичну культуру, ідентичність і суспільну свідомість

населення інших держав з метою послаблення їх стійкості, делегітимації національних інституцій та створення сприятливих умов для зовнішнього контролю або прямого втручання. Такі дії передбачають маніпуляцію історичною пам'яттю, викривлення суспільно значущих цінностей, підрив патріотичних настанов і нав'язування зовнішніх ідеологічних конструктів, вигідних агресору. Особливо руйнівними є наслідки реалізації ідеологічних диверсій для політичної стабільності й безпеки держав, які стали об'єктом гібридного впливу. Це проявляється у провокуванні сепаратистських рухів, підготовці ґрунту для військових конфліктів, посиленні внутрішньополітичної поляризації та ерозії громадянської єдності. Прикладом такої деструктивної політики є події на сході України, де перед початком збройного протистояння відбулася масштабна ідеологічна обробка населення, що підготувала ґрунт для створення так званих «ЛНР» і «ДНР». Таким чином, ідеологічна диверсія є не просто інформаційною кампанією чи пропагандистською активністю, а комплексним інструментом авторитарної стратегії, спрямованим на підрив основ державності та формування умов для реалізації політичних і територіальних претензій агресора.

Метою статті є всебічне наукове осмислення ідеологічних диверсій як важливого інструменту реалізації гібридної стратегії сучасних авторитарних режимів, зокрема Російської Федерації. У роботі ставиться завдання визначити сутність ідеологічної диверсії як цілеспрямованого і системного підривного впливу на політичну культуру, суспільну свідомість і національну ідентичність, а також проаналізувати її основні механізми реалізації через пропаганду, маніпуляцію історичною пам'яттю, інформаційно-психологічний вплив, використання медіа, освітніх програм та культурного продукту. Особливу увагу приділено розкриттю ролі ідеологічних диверсій у підготовці ґрунту для дестабілізації політичної системи, підриву державного суверенітету, провокуванні внутрішньополітичних конфліктів і легітимації зовнішньої агресії. Стаття має на меті показати, якими є виклики, що створюють ідеологічні диверсії для національної безпеки й політичної стабільності держав, які опинилися у зоні гібридної агресії, та окреслити напрями подальших досліджень і можливі стратегії протидії цьому явищу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В українському науковому середовищі проблематика ідеологічних диверсій як окремого політичного й ідеологічного явища досі не була предметом системного вивчення. Попри значну увагу до тематики гібридної війни, інформаційної агресії, пропаганди й політичної маніпуляції, ідеологічна диверсія не виокремлювалася в окремий об'єкт політологічного аналізу, а розглядалася фрагментарно – переважно в контексті ширших досліджень інформаційної безпеки, гібридної агресії чи політичної пропаганди. Це зумовлює відсутність розробленого поняттєвого апарату та єдиної концептуальної рамки для аналізу ідеологічних диверсій як цілісного і комплексного явища. Окремі аспекти, дотичні до цієї проблематики, розглядалися у працях українських і зарубіжних дослідників, присвячених гібридним загрозам, інформаційно-психологічному впливу та інструментам зовнішнього втручання. Зокрема, у вітчизняній науці здійснювалися спроби дослідити вплив російської пропаганди на масову свідомість, механізми політичної маніпуляції у контексті збройної агресії РФ проти України, особливості функціонування проросійських медіа та культурних ініціатив на окупованих територіях (Лисянський, 2025). У фокусі уваги окремих авторів перебували питання політичної соціалізації в умовах гібридної агресії, впливу зовнішніх акторів на регіональну безпеку, а також формування образу ворога й використання історичної пам'яті в пропагандистських цілях (Ілюк, 2016). Натомість системного аналізу ідеологічних диверсій як особливої форми підривного впливу, що поєднує ідеологічну, інформаційну й культурну експансію з метою делегітимації державності й підготовки до зовнішнього втручання, у сучасній українській політології фактично немає. Це створює як наукову прогалину, так і виклик для розробки ефективних механізмів протидії відповідним загрозам у сфері національної безпеки. Водночас слід зазначити, що низка наукових робіт розглядає проблематику російського впливу в ширшому контексті гібридної агресії Російської Федерації. У цих дослідженнях увага зосереджується на механізмах і наслідках гібридного втручання як у сусідні держави пострадянського простору, так і в країни інших регіонів світу. Так, зокрема (Culver, с. 10–12) досліджує сутність і специфіку гібридного впливу Російської Федерації на державні інституції розвинених країн Західної Європи та Північної Америки. У своїй роботі автор акцентує увагу на багатокомпонентному характері цього впливу, що поєднує використання інформаційних, політичних, економічних і культурних важелів з метою підриву демократичних інститутів і послаблення внутрішньої стабільності західних держав. Minzarari (Minzarari с. 8–9) у своїй роботі аналізує загрози російського гібридного впливу в країнах, що розвиваються, зокрема на прикладі Молдови. Автор підкреслює багатовимірний характер цього впливу, що поєднує політичні, економічні та інформаційні інструменти для послаблення суверенітету та внутрішньої стійкості держави. Jonsson (Jonsson, с. 24–27) досліджує еволюцію підходів до реалізації комплексу російського гібридного впливу на країни Європейського Союзу та НАТО, звертаючи увагу на трансформацію стратегій втручання й адаптацію тактик у відповідь на зміну міжнародного середовища. Kaunert (Kaunert, с. 160–161) аналізує вплив Російської Федерації на політичні процеси в сусідніх державах у контексті

реалізації програми ЄС «Східне партнерство», акцентуючи увагу на спробах підризу євроінтеграційних процесів та створення умов для посилення залежності від РФ.

Виклад основного матеріалу. Поняття ідеологічної диверсії потребує окремого наукового обґрунтування, оскільки у сучасному політологічному дискурсі воно не має усталеного визначення. На наш погляд, ідеологічна диверсія – це цілеспрямовані дії держави, політичного режиму або інших організованих суб'єктів, спрямовані на підризу і трансформацію системи політичних цінностей, національної ідентичності та суспільної свідомості іншої держави або окремих її територій. Такий вплив здійснюється приховано або під прикриттям культурної, інформаційної, гуманітарної чи освітньої діяльності й має на меті підготувати умови для зміни політичної поведінки населення на користь зовнішнього актора.

До ідеологічних диверсій можуть належати комплекс заходів і дій, які реалізуються через різні канали впливу:

- інформаційний простір – поширення деструктивних наративів, маніпуляція історичною пам'яттю, дискредитація політичних еліт;
- освіта та культура – впровадження освітніх програм і культурних ініціатив, що підривають національну ідентичність;
- медіа та цифрові платформи – використання соцмереж, новинних ресурсів і розважального контенту для формування вигідної агресору картини світу;
- релігійні та громадські структури – просування ідей, що підривають єдність держави під виглядом гуманітарної або духовної місії.

Ідеологічні диверсії мають широкий спектр цілей та завдань. Їх використання не обмежується підготовкою до військових конфліктів чи провокуванням сепаратистських рухів. Вони є інструментом впливу на глобальні й національні політичні процеси. Серед ключових завдань таких диверсій – формування і зміна електоральних настроїв громадян, створення передумов для делегітимації влади, стимулювання підтримки або приєднання до сепаратистських утворень, а також вплив на стратегічний вибір держави, включно з її зовнішньополітичним вектором.

Для більш глибокого й комплексного розуміння поняття ідеологічна диверсія доцільно розглянути явище зовнішньо-інспірованого сепаратизму (Lysianskyi, 2024) що є однією з форм її практичного втілення. Це явище набуло особливої актуальності у контексті подій в Україні, де з початку 2000-х років Російська Федерація задіявала власні державні інституції для цілеспрямованого формування сепаратистських настроїв у певних регіонах. Зовнішньо-інспірований сепаратизм у цьому випадку виступає інструментом підризу національної єдності, делегітимації центральної влади та підготовки умов для подальшої гібридної агресії.

Технологія зовнішньо-інспірованого сепаратизму, що впроваджувалася Російською Федерацією в Україні та інших країнах пострадянського простору, базувалася на ідеологічній платформі так званого «руського мира» (Ястребова, 2022). Ця концепція виконувала роль ідейної основи для формування у свідомості населення наративів про спільність історичної долі, культурної єдності та нібито природну необхідність інтеграції окремих регіонів до російського політичного простору. Через просування доктрини «руського мира» здійснювалося морально-психологічне й інформаційне обґрунтування сепаратистських рухів та підготовка підґрунтя для делегітимації центральної влади й підризу національної державності. На основі аналізу цих процесів можна виокремити алгоритм впровадження ідеологічних диверсій, який використовується Російською Федерацією як складова гібридної стратегії. Насамперед здійснюється ідеологічна підготовка, що передбачає поширення концепції «руського мира», маніпуляцію історичною пам'яттю та просування ідей культурної й історичної єдності через медіа, систему освіти й культурні проекти. Далі відбувається формування штучного протиставлення, що включає створення образу ворога в особі центральної влади та її союзників, стимулювання відчуття необхідності «оборони традиційних цінностей». Наступним етапом є інституційна підтримка сепаратизму шляхом активізації мережі політичних агентів впливу, фінансування організацій та рухів, що просувають ідеї відокремлення та автономії. Особливу роль відіграє інформаційно-психологічна обробка населення через масовану дезінформацію, поширення фейкових наративів і підризу довіри до національних інститутів. Завершальним етапом цього алгоритму є підготовка до силового сценарію, яка передбачає створення баз для формування збройних угруповань під прикриттям концепції «народної самооборони», інспірацію заворушень і масових протестів. Таким чином, ідеологічна диверсія виступає не як разова акція, а як системна багаторівнева технологія підризу політичної єдності держави, спрямована на її дестабілізацію та підготовку до зовнішнього втручання.

Прикметною рисою реалізації ідеологічних диверсій у гібридній стратегії Російської Федерації є системне використання прикладів так званих «народних республік» і квазідержавних утворень, які слугують інструментом легітимації зовнішнього втручання й підризу національного суверенітету держав-жертв. До таких прикладів належать спроби створення «Бесарабської народної республіки»

та «Одеської народної республіки» (Вікіпедія, 2023). В усіх цих випадках ідеологічна диверсія передувала активним фазам гібридної агресії та виступала підготовчим етапом до подальшої ескалації конфліктів. Такі квазідержавні утворення формувалися під прикриттям нібито «народного волевиявлення», тоді як насправді вони були результатом тривалого і системного зовнішнього ідеологічного впливу, спрямованого на розпалювання сепаратистських настроїв і делегітимацію центральної влади. Особливу роль у впровадженні ідеологічних диверсій відіграють спецслужби та інформаційно-пропагандистський супровід. Координація дій через мережі агентів впливу, підтримка локальних радикальних рухів і маніпуляція громадськими настроями здійснюються із залученням цілого комплексу інструментів – від фінансування і підготовки «лідера протесту» до масованого використання пропагандистських медіа й цифрових платформ. Спецслужби Російської Федерації виступають організаторами та кураторами таких процесів (Лисянський, 2023, с. 148), створюючи керовані й контрольовані осередки штучного сепаратизму під виглядом внутрішніх ініціатив. Інформаційне забезпечення цих процесів реалізується через поширення фейкових наративів, підрив довіри до державних інституцій і формування у свідомості громадян альтернативної реальності, вигідної агресору. Така багаторівнева система дій дозволяє агресору поступово готувати суспільство до сприйняття подій за сценарієм зовнішнього актора як легітимних і навіть бажаних.

Перед початком відкритої військової агресії проти України Російська Федерація здійснювала масштабну ідеологічну підготовку, спрямовану на обґрунтування та легітимацію своїх подальших дій. Одним із ключових наративів, що активно просувався на інформаційному та ідеологічному рівнях, була теза про нібито органічну єдність і невід’ємність українського й російського народів. Цей наратив використовувався для підриву ідентичності українського народу, делегітимації державної незалежності України й створення підґрунтя для подальших гібридних та військових дій. Значну роль у реалізації цієї стратегії відігравали так звані «Русские центры», які діяли під егідою державного фонду «Русский мир». Ці структури виступали виконавчими партнерами у просуванні культурно-освітніх, інформаційних і псевдогуманітарних ініціатив, спрямованих на формування в масовій свідомості образу України як частини «єдиного російського світу». Саме в межах цієї діяльності була створена та активно поширювалася доктрина «Русский Донбасс» (Українська правда, 2021). Вона слугувала ідеологічною базою для обґрунтування сепаратистських рухів на сході України та фактично закликала до ворожих і агресивних дій щодо української державності. Доктрина «Русский Донбасс» поєднувала в собі історичні міфи, маніпуляції культурною спадщиною та відверті пропагандистські конструкції, спрямовані на створення в уявленні громадян Донбасу відчуття відокремленості від України й приналежності до російського політичного й культурного простору. Це стало ідеологічним підґрунтям для формування масової підтримки сепаратизму, виправдання військової інтервенції та закріплення контролю над окупованими територіями.

Ідеологічна диверсія являє собою цілеспрямовану діяльність зовнішнього актора, що полягає у створенні, просуванні та нав’язуванні суспільству іншої держави ідеологічного продукту, який має стратегічне значення для країни-ініціатора. По суті, ідеологічна диверсія є різновидом ідеологічної зброї – комплексу наративів, доктрин, концепцій чи міфів, які створюються для формування або деформації світоглядних установок, ціннісних орієнтирів і політичних уподобань населення цільової країни. Така зброя має на меті делегітимацію існуючих державних інститутів, підрив національної єдності, стимулювання сепаратистських настроїв або формування лояльності до зовнішнього актора (Коваль, 2025).

Фактично ідеологічна диверсія починається з моменту, коли розроблена доктрина чи інший ідеологічний продукт (як-от концепція «русского мира», доктрина «Русский Донбасс» чи інші подібні утворення) починає системно просуватися в інформаційному, культурному, освітньому та політичному просторах іншої держави. Це просування супроводжується цілим спектром заходів: інформаційною кампанією, активізацією агентів впливу, маніпуляцією історичною пам’яттю, культурною експансією та використанням медіа-ресурсів. Метою таких дій є закріплення в суспільній свідомості ідей, що підривають суверенітет країни-жертви та готують підґрунтя для гібридної або прямої агресії. Таким чином, ідеологічна диверсія є не випадковим або фрагментарним явищем, а системним і послідовним застосуванням ідеологічної зброї як інструменту зовнішнього впливу з політичними, геостратегічними й безпековими цілями.

Висновки. Проведене дослідження засвідчує, що ідеологічна диверсія є ключовим інструментом гібридної стратегії сучасних авторитарних режимів, зокрема Російської Федерації, і виступає ефективним механізмом підготовки ґрунту для зовнішньої агресії та підриву основ державності. Ідеологічна диверсія реалізується як комплексна система підривного впливу, що поєднує інформаційно-пропагандистські, культурно-освітні, політичні та соціальні практики, спрямовані на трансформацію ціннісних орієнтирів, політичної культури й національної ідентичності суспільства-мішені.

Досвід впровадження таких диверсій на пострадянському просторі, зокрема на прикладі України, демонструє високу ефективність ідеологічної обробки населення для делегітимації національних

інституцій, формування образу ворога, стимулювання сепаратистських настроїв і легітимації подальшого зовнішнього втручання. Особливо небезпечними є багаторівневий характер ідеологічної диверсії та її здатність впливати на свідомість громадян через предиктивне програмування, маніпуляцію історичною пам'яттю й масовану дезінформацію.

Усе це підкреслює, що ідеологічна диверсія потребує системного наукового осмислення не лише як елементу інформаційної війни чи пропаганди, а як самостійного явища в арсеналі гібридної агресії. З огляду на масштабність викликів, які створюють ідеологічні диверсії для національної безпеки, політичної стабільності та державного суверенітету, ця тема потребує подальших ґрунтовних наукових досліджень і розробки нових концептуальних підходів для її вивчення, а також формування ефективних механізмів протидії таким загрозам у сучасному світі.

Lysianskyi P., Yastrebova V. Ideological subversions in the context of hybrid warfare: challenges to national security and political stability

The article explores the phenomenon of ideological subversion as a key tool of authoritarian influence strategy in the context of hybrid warfare. The authors emphasize that ideological subversion is an integral component of the preparation for military conflicts initiated by the Russian Federation in the post-Soviet space. The study substantiates that prior to the start of any active phase of military operations, there is a systematic ideological conditioning of the population through targeted information and psychological influence. This influence involves undermining national unity, delegitimizing state institutions, creating the image of an enemy, and imposing the concept of the “Russian world” as an allegedly historically justified form of coexistence of peoples. Particular attention is paid to the analysis of the mechanisms for implementing ideological subversion in the context of the creation of the so-called “Luhansk People’s Republic” and “Donetsk People’s Republic.” The authors demonstrate that a key feature of this strategy is the introduction of externally inspired separatism, supported by manipulations of historical memory, distortion of facts, and dissemination of anti-Ukrainian narratives through media, educational programs, cultural projects, and entertainment content. Special emphasis is placed on the role of predictive programming of consciousness through digital platforms and mass culture, which form a favorable basis for the perception of aggression as a legitimate and justified phenomenon. The article highlights that ideological subversion is not merely an element of propaganda or indoctrination but a complex system of subversive influence aimed at transforming the political culture and identity of the population. The study substantiates the scientific and practical necessity for in-depth research of this phenomenon to develop effective countermeasures and strengthen national security.

Key words: ideological subversion, hybrid warfare, information and psychological influence, authoritarianism, Russian Federation, post-Soviet space, national security.

Література:

1. Лисянський. П., Саліхов А., Ястребова В. (2025). Психологічні операції (psyop) як вплив на політичні процеси. Актуальні проблеми політики. 2025. № 75.
2. Ілюк, Т. В. (2016). Трансформація публічної та культурної дипломатії Росії на сучасному етапі: діяльність «Росспівробітництва». *Країни пострадянського простору: виклики модернізації: збірник наукових праць/за заг. ред. канд. іст. наук, доцента АГ Бульвінського/ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»*. – К.: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 19–32.
3. Culver N. Russian Influence Operations: Hybrid Warfare or Modern Statecraft, and its Impact to the West. Canadian Forces College Research Series. 2019. № JCSP-46. С. 1–28.
4. Minzarari D. The next war: How Russian hybrid aggression could threaten Moldova. European Council of Foreign Relations Research Series. 2022. № ECFR/460. С. 1–21.
5. Jonsson O. The Evolution of Russian Hybrid Warfare: EU/NATO. Center for European Policy Analysis Research Series. 2021. № 1/28/21. С. 1–62.
6. Kaunert C. EU Eastern Partnership, Hybrid Warfare and Russia’s Invasion of Ukraine. EUCRIM: The European Criminal Law Associations’ Forum. № 2/2022. С. 158–164.
7. LYSIANSKYI, P., IASTREBOVA, V., MAMONTOVA, E., & SALIKHOV, A. (2024). The impact of externally instigated separatism on the political stability and territorial integrity of countries. *Revista Jurídica Portucalense*, 599–623.

8. Ястребова, В. А. (2022). Вплив РФ на політичні процеси країн пострадянського простору через просування ідеології «руського мира» та політичних агентів впливу (Грузія, Україна, Молдова). *Регіональні студії*, (31), 106–113.
9. Вікіпедія: Вільна Енциклопедія (Wikipedia: The Free Encyclopedia): «Бесарабська народна республіка» URL: <https://uk.wikipedia.org> (13.01.2023 року).
10. Лисянський, П. Л. (2022). Регіональний сепаратизм Молдови, як інструмент впливу РФ на дестабілізацію ситуації в Україні. *Актуальні проблеми філософії та соціології: науково-практичний журнал*, 147–151.
11. Бойовики представили свою «доктрину». Українська правда. Електронне видання. 2021. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/01/28/7281527/>
12. Коваль Михайло. Організація ведення операцій в інформаційному середовищі: осмислення досвіду США. *Суспільно-політичні процеси*, 2025, № 24. с. 388–410.

Стаття надійшла до редакції 23.06.2025

Рекомендована до друку 11.07.2025

Опублікована _____.2025